ZDENĚK EIS

K TEORETICKÉ PROBLEMATICE VZTAHŮ A VLIVŮ MEZI LITERATURAMI

Teoretická problematika vzájemných vztahů mezi literaturami nebyla dosud v marxistické literatuře uspokojivě řešena. Tato studie sleduje daný problém jen v obecné poloze a letmo se dotýká materiálu vzájemného vztahu české a slovenské literatury. Obtížnost sledované problematiky, kam z hlediska literární vědy patří národní specifičnost literatury, vztah obsahu a formy, problematika stylu literárního díla a jiné základní literárně teoretické otázky, spočívá v tom, že se daná problematika rozpadá do několika vědních disciplin. Otázku vztahu národů a národních kultur v diferovaných podobách a souvislostech klade si filosofie, historie, etnografie, estetika, jazykověda a v neposlední řadě také literární věda. Celkové řešení vztahu mezi literaturami nemůže provést žádná z vědeckých disciplin samostatně. V dnešní době vyvstává otázka *komplexního* řešení daného problému za součinnosti řady vědců z výše jmenovaných oborů. Jednotlivý badatel se v této problematice při difúzi vědních oborů může dopracovat jen kusých dílčích výsledků. V této souvislosti se jistě nabízí i otázka využití teorie informace při zkoumání vztahů a vlivů mezi literaturami.[1] Promýšlet metodologické problémy je stále naléhavou potřebou v literární vědě. Rozvedení těchto úvah by však přerostlo rámec a možnosti této studie.

Cílem této práce je nadhodit danou problematiku, shrnout *náměty* a *pochybnosti*, poukázat na základní otázky, které před námi vyvstávají, zkoumáme-li vztahy mezi jazykově a procesem vývoje blízkými literaturami, jakými jsou písemnictví české a slovenské.

Proto čtyři části této práce je nutné pokládat spíše za sondy, než za celkový nástin problematiky nebo její soustavný výklad. V *první* části zdůrazňuji význam marxistického řešení národnostní otázky pro vytýčený problém. *Druhá* kapitolka se zabývá kritikou jednoho Plechanovova názoru na problematiku vztahů mezi literaturami, který sehrál zápornou roli v marxistickém pojetí dané problematiky. V *třetí* části se *dotýkám* národní specifičnosti literatury. Závěrečná, *čtvrtá* část této studie se teoreticky obírá vztahem české a slovenské literatury a některými dílčími otázkami, které s tím souvisejí.

---

[1] Na nedostatečný zájem literárních vědců o využití teorie informace v daném oboru ve srovnání s jinými obory (např. s jazykovědou) upozornil nedávno prof. dr. Karel Horálek: „Teorie informace... začíná plodně působit a literární vědce to, zdá se, nijak neznepokojuje." (SaS 1962, č. 2, str. 130.)

Pro řešení vzájemných vztahů mezi kulturami a literaturami jednotlivých národů má základní význam marxistické pojetí národnostní otázky. Lenin při zkoumání tohoto problému kladl důraz na *historický* rámec a *konkrétní* zvláštnosti dané národnostní problematiky.[2] Bez těchto dvou podmínek (historičnosti a konkrétních zvláštností) nelze vědecky přesně a pravdivě řešit problematiku vztahů a vlivů mezi literaturami, zejména mezi českou a slovenskou kulturou a literaturou.

Čtyři znaky národa — jazyk, území. hospodářský život a psychické založení — jsou však v příslušných vědních disciplinách nestejnoměrně prozkoumány. Všeobecně můžeme mít zato, že jazyk, území a hospodářský život národa jsou (alespoň v evropském měřítku) v jazykovědě, ekonomii a historii zevrubně probádány. Naproti tomu však „psychické založení, projevující se ve společné kultuře" je, jak v jednotlivých vědních oborech (filosofie, psychologie, etnografie, literární věda atd.), tak i v marxistické teorii prozkoumáno málo, ba můžeme říci nedostatečně. V odborné literatuře jsou sice zmínky o psychickém založení, ale většinou jde o díla zatížená idealistickým hledisky.

Marxismus vychází z přesvědčení, že „talenty mají všechny národy, všechny národnosti a všechny rasy, jen je třeba podmínek pro jejich rozvoj".[3] A přímo k vztahům mezi kulturami a literaturami marxismus říká, že nutnost hájit a brát ohled na národní svébytnost neznamená zastávat stanovisko národní omezenosti. V *Programu Komunistické strany Sovětského svazu* výslovně stojí, že marxisté nemohou připustit „opomíjení ani zveličování národních zvláštností".[4] Stupeň vyspělosti a rozvoje každého národa posuzuje marxistická teorie tak, že kvalitu „dané národní kultury lze do určité míry charakterizovat schopností jejích představitelů vidět, hodnotit a osvojovat si všechno, co je pokrokové v ostatních národních kulturách".[5]

Z těchto všeobecných vývodů, k nimž dnes po mnoha zkušenostech dospěl marxismus v národnostní otázce, můžeme pro literární teorii, zabývající se problémem literárních vztahů (se zvláštním přihlédnutím ke vztahům české a slovenské literatury), konstatovat: Marxistické řešení národnostní otázky má *základní* význam pro vědecké zkoumání vztahů mezi literaturami. Marxismus vychází z rovnosti všech národů, národností a ras a proto nepřipouští nadřazenost jedné kultury (národa, národnosti či rasy) nad druhou, jedné literatúry nad jinou. Historický přístup k problematice nás zavazuje soustředit se při výzkumu na *podmínky* rozvoje národa, národnosti nebo rasy a ukazovat kvalitu (stupeň) národní kultury a literatury v závislosti na podmínkách jeho rozvoje a sociálního vývoje. Marxistická teorie tak odmítá neprostupnost mezi národními kulturami.

---

[2] „Bezpodmínečným požadavkem marxistické teorie při rozboru kterékoli sociální otázky je zasadit tuto otázku do *určitého* historického rámce, a pak, jde-li o jednu zemi (například o národnostní program pro danou zemi), uvážit konkrétní zvláštnosti, které tuto zemi v téže historické epoše odlišují od jiných zemí." V. I. Lenin, *O právu národů na sebeurčení*, 1914. Sborník *O národnostní a koloniální otázce*, Praha 1958, 182.

[3] *Základy marxistické filosofie*, Praha 1959, 599.

[4] *XXII. sjezd KSSS*, Nová mysl, říjen 1961, 461.

[5] *Základy marxisticko-leninské estetiky*, Praha 1961, 345.

Otázka vztahů a vlivů národních literatur není vymožeností dvacátého století, i když je třeba zdůraznit, že právě v tomto století nabyl tento literárněvědný problém na velké závažnosti. Vztahy a vlivy mezi literaturami byly v širším měřítku nastoleny v minulém století, kdy s prudkým rozvojem kapitalismu a kapitalistických ekonomických vztahů padaly národnostní přehrady. Tehdy také stoupl vliv literatur vyspělých národů (francouzského, anglického aj.), které začaly prudce ovlivňovat literární dění jiných národů.

V osmdesátých letech minulého století zabýval se otázkou sociálních vlivů a vztahů jeden ze zakladatelů ruského marxistického myšlení G. Plechanov. Ve svém díle *O monistickém názoru na dějiny* (1895) kromě jiného položil Plechanov základ materialistickému pojetí problému vztahů a vlivů mezi literaturami „v jeho historické zákonnosti a sociální podmíněnosti",[6] jak ocenil Plechanovův přínos sovětský vědec V. M. Žirmunskij, který se zabýval touto otázkou.

Plechanov v jmenovaném díle věnoval především pozornost vztahům mezi třídami a národy a vyložil tuto problematiku z důsledně materialistického stanoviska. Při tom si nemohl nevšimnout otázky odvozené od této problematiky: vztahů mezi literaturami.[7] A to tím spíše, že příklady ze sociálního vývoje bral často z francouzské společnosti, kde literatura v ideologické oblasti hrála vždy velkou úlohu. Tím si také můžeme objasnit, proč Plechanov, ač nově marxisticky chápal sociální problematiku dějin, vyjadřuje své stanovisko často pomocí názorů a formulací francouzských pozitivistů, v literatuře pak hlavně pomocí Taina a Brunetièra.

Plechanov napsal: „... vliv literatury jedné země na literaturu druhé země je přímoúměrný podobnosti společenských poměrů těchto zemí. Není žádného vlivu, jestliže se tato podobnost rovná nule."[8]

Tato Plechanovova myšlenka byla u nás často citována a vycházelo se z ní jako z teoretického základu pro jakékoli další studium a výzkum této otázky, a to jak u nás, tak i v SSSR. U nás si můžeme teoretickou závislost na tomto Plechanovově názoru nejlépe ozřejmit na práci Jana Jíši *Česká poesie let dvacátých a básníci sovětského Ruska.* Jíša, vycházeje z Plechanovova názoru na otázku vztahů mezi literaturami, tvrdil, že „předpokladem vzájemného literárního působení, vlivu, je třídní, a to ideová a psychologická shodnost nebo blízkost autora-žáka a autora-učitele. Třídní, a tím i ideové jevy jsou ovšem koneckonců závislé na hospodářských poměrech dané země."[9] Autorova závislost na Plechanovovi je víc než jasná; svými vývody autor ochuzoval výklad vývojového procesu zejména tím, že předpoklady vzájemného literárního působení (materiálově zkoumaného jen na typu literatury ideově shodné) a vlivu, činil přímoúměrně závislé na ideové shodě a hospodářské podobnosti poměrů

---

[6] V. M. Žirmunskij, *Probljemy sravnitělno-istoričeskogo izučenija literatur,* 58.

[7] Nutno poznamenat, že se Plechanov věnoval literárním vztahům mezi sociálně vyspělými a třídně diferencovanými národy.

[8] G. V. Plechanov, *O vývoji monistického názoru na dějiny,* Praha, Svoboda 1951, 186.

[9] Jan Jíša, *Česká poesie let dvacátých a básníci sovětského Ruska,* Praha 1956, 17.

zkoumaných literatur. Tento názor narazil u nás svého času (1956—1957) na kritiku,[10] avšak je příznačné, že tehdy nebyl kriticky zkoumán původce „teorie" (Plechanov), ale jeho rozpracovatel na materiálu počátků české socialistické poezie.

V poslední době položil si Zdeněk Mathauser za úkol zkoumat Plechanova a otázky teorie literatury „konfrontovat s dneškem významného myslitele".[11] Při tom však v této jinak záslužné teoretické práci zůstaly vztahy mezi literaturami — jedna z nejsoučasnějších a nejaktuálnějších otázek literární teorie — nerozpracovány a nedotčeny. Autor studie sice poukázal na to, že na Plechanova mělo vliv „schema Tainova žáka Brunetièra o vývoji ideologií" (207), avšak nijak tento vliv nerozebral a nezhodnotil.

Tak Plechanovova „teorie" vztahů mezi literaturami a kulturami přežívá vlastně do dneška. Jeho omezené vývody, jak byly traktovány u nás a v SSSR (např. ve vulgárně sociologických hlediscích Litěraturnoj encyklopedii), nepřihlížely na jedné straně k mnohostrannosti vlivů mezi literaturami a kulturami, k dialektice vztahů a na druhé straně k specifických problémům národních literatur. „Teorie" otevírala tak dveře příliš úzkému pojetí literárního pohybu, omezenému jen na problém ideově shodných vlivů, a zapomínala na vlivy a vztahy jednotlivých tvůrců, proudů a směrů, stojících na kontrapozici a dokonce překračujících i společenské formace.

Zastavili jsme se u tohoto Plechanovova názoru zejména proto, že to byl on, kdo na dlouhou dobu v marxistickém myšlení ovlivnil chápání vztahů mezi literaturami pro celou jednu epochu. U Plechanova k takovým názorům došlo mimo jiné proto, že se plně soustředil na vyvracení jednotlivých stránek idealistického chápání literárních vztahů u některých francouzských myslitelů. Plechanov podlehl názorům Tainovým a Brunetièrovým a prokázal, jak mu to vytýkal Lenin,[12] malou schopnost dialektického myšlení a dialektického pojetí historické skutečnosti a vztahů mezi kulturami a literaturami.

3

Při zkoumání některých teoretických aspektů literárních vztahů narazíme na problém národní specifičnosti literatury, jehož vědecké řešení je pro literární vědu neobyčejně důležité, zvláště máme-li na mysli vztahy mezi literaturou českou a slovenskou. Avšak tato otázka rovněž svým položením přerůstá teoretickou problematiku literární vědy a zasahuje např. do filosofie, historie, psychologie, estetiky a jiných vědních oborů.

Problém specifičnosti literatury, který ve vědeckém a moderním slova smyslu položil teprve marxismus, nebyl však dosud *celistvě* řešen a spolehlivě vyře-

---

[10] M. Nosek a L. Lantová, *Problémy srovnávací literární historie v nových pracích o rusko-českých kulturních stycích*, Česká literatura V, č. 1. O této kritice se také zmiňují Vladimír Forst a Jiří Honzík v Nové mysli 1961, č. 9, 1149.

[11] Zdeněk Mathauser, *G. V. Plechanov a otázky současné teorie literatury*, Čs. rusistika 1959, č. 4, 201.

[12] „Dialektika *je právě* teorií poznání... marxismu: právě této „stránce" věci... nevěnoval pozornost Plechanov, nemluvě o jiných marxistech." V. I. Lenin, *Filosofické sešity*, Praha, SNPL 1954, 321.

šen. Je pravděpodobné, že je to mimo jiné tím, že jde o typicky hraniční vědní problém, k němuž je třeba skutečné spolupráce vědců několika oborů. Vidíme to také na tom, že k problému národní specifičnosti literatury položeném v obecné rovině je příliš málo spolehlivé literatury. A tak není divu, že někteří literární vědci prohlašují, že „základní obtíž při porovnání různých literatur" tkví v tom, že „není rozpracována marxistická teorie o národním charakteru".[13]

Pro literární vědu, zejména pak pro teorii, má svůj význam, že od dvacátých let se v každé práci, která se dotýkala tohoto problému, objevovala Stalinova formulace z roku 1925, v níž se pravilo, že socialistická kultura je „proletářská svým obsahem, národní svou formou".[14] Tento citát doznal s přibývajícími léty, která nás dělila od situace a podmínek, za nichž byla vyslovena, takovou obecnou podobu, že byla vykládána a chápána tak, že sovětská literatura je svým obsahem socialistická a svou formou národní.[15] Při tom je zaujímavé, že v různých dílech, které se dotýkaly této problematiky, byla většinou probírána první část této formule, zatímco druhá část — o národní formě — byla odbývána mlhavými a nekonkrétními formulacemi. Tak problém „národní formy" zůstal dosud nerozpracován, nebyl dosud sledován proces formování „národní formy" literatury. Při tom je pozoruhodné, že nikdo vlastně neobjasnil, co je to národní forma v literatuře a jak na druhé straně národní forma přerůstá národní přehrady, aby se stala majetkem jiných kultur.[16]

Vezměme za příklad knihu G. Nědošivina *Nástin theorie umění*, která u nás svého času vyšla v českém překladu (1955). Nědošivin věnoval pozornost rozmanitosti národních forem, avšak kromě omílání citátů ze Stalinových spisů, věnovaných národnostní otázce, a rozmáchlých gest proti „veselovštině" a „nebezpečí kosmopolitismu", nenajdeme v knize žádné konkrétní teoretické poučení o tomto problému. Nědošivin je jen jeden z mnoha příkladů. Vznikala tak často iluze, že „podrobíme-li zničující kritice učení..., udělali jsme, ne-li všechno, tedy věc nejpodstatnější pro to, abychom zabezpečili... marxistickou metodologii".[17] Nědošivin říká, že „základem rozvoje národní formy v umění

---

[13] Takto problematiku charakterizoval rusista M. Drozda na besedě, pořádané redakcí časopisu Plamen. Viz o tom blíže Kultúrny život XVI, č. 8, 25. 2. 1961. Drozda řekl: „Sovětská literární věda přináší obohacení drobnými pozorováními o jednotlivých rozdílech mezi národními kulturami SSSR na základě společných rysů. Základní zpracování této otázky bude možné až po vyjasnění otázky národního charakteru..."

[14] J. V. Stalin *Spisy* 7, 140.

[15] Proti této zobecnělé formuli se u nás postavil r. 1957 V. Zykmund v knize *K základní otázce estetiky* (193) v souvislosti s úvahami a o formě a obsahu uměleckého díla.

[16] Jsem si vědom, že je jisté napětí mezi národní specifičností jednotlivé literatury a universálností lidské kultury. Z tohoto hlediska se jazykově-etnický moment národní specifičnosti literatury jeví jako druhotný, neboť i přes nejrůznější přehrady mezi národy se internacionálně prosazuje universálnost lidské kultury. S tím úzce souvisí otázka stylu („filosofie stylu"), který lze z tohoto aspektu chápat jako výraz přístupu ke skutečnosti. Proto také národní specifiku (duchovní psychiku národa i jeho duchovní kontex) chápeme nikoli jako mystické prosazování subjektu národa, ale jako *postoj* (vztah) národního společenství k problémům hospodářským, sociálním a kulturním, které se v souhrnu projevují v národní psychice.

[17] Voprosy jazykoznanija 1959, č. 4. Cit. podle B. Havránka *Aktuální metodologické problémy marxistické jazykovědy*. SaS 1961, č. 2, 79.

je obnovené rozvinutí všech živých a plodných tradic umělecké kultury daného národa" (246), avšak za toto všeobecné konstatování se nedostal. Dále pak Nědošivin vlastně odmítá jakékoli srovnávací studium, či metodu, když si předem klade takovouto zábranu. „Bylo by nebezpečné zkoumat národní formu takovým způsobem, že budeme hledat, čo odlišuje kulturu určitého národa od kultury ostatních národů."

Později se L. Novičenko ve studii *O mnohotvárnosti uměleckých forem a stylů v literatuře socialistického realismu* (1959) dostal v dané problematice o značný kus kupředu, a to tím, že začal teoretickou otázkou o národní formě úžeji svazovat s problémem stylu. (Jsme si při tom vědomi, že svazovat problém národní formy se stylem neřeší otázku v celé šíři.) V určitých momentech překonal L. Novičenko metodické omezení Nědošivina a naznačil možné řešení této otázky v oblasti stylu. Novičenko se však nevěnuje podrobně otázce stylu a zůstává jen u všeobecných a někdy nedoložených tvrzení.[18]

Teprve konference o vlivech a vztazích národních literatur, kterou pořádal v lednu 1960 Institut světové literatury A. M. Gorkého v Moskvě za účasti předních sovětských vědců, vnesla do této problematiky částečně jasno tím, že se pokusila vědecky formulovat problematiku a že se vůbec zabývala metodikou a metodologií zkoumaného předmětu.[19]

Konečně v říjnu 1961 v *Programu Komunistické strany Sovětského svazu,* přijatém na XXII. sjezdu KSSS, byla v kapitole, věnované národnostní problematice SSSR, formulována problematika „národní formy": „Národní formy nekostnatí, nýbrž se mění, zdokonalují se, navzájem se sbližují, oprošťují se přitom od všeho zastaralého, od všeho, co je v rozporu s novými životními podmínkami... Kulturní poklady každého národa se stále více obohacují o díla, jež nabývají internacionálního charakteru."[20] Dialektické pojetí této otázky a její historický základ poslouží k rozpracování procesu formování „národní formy" v jednotlivých literaturách. Zkoumat literární proces z hlediska historické proměny národní formy na literární vědce teprve čeká.

Otázka národní specifičnosti literatury není jen otázkou ryze teoretickou, jako by se na první pohled zdálo. Má také svůj praktický smysl. Bez praktické odpovědi na tuto otázku a bez jejího rozboru nemůže například solidně pracovat ani jeden překladatel umělecké literatury; musí si totiž být konkrétně vědom, co je to národní specifika nejen díla, které překládá, ale i epochy, do níž dílo patří, a rovněž tak celého literárního procesu. Každý překladatel svazuje národní specifiku literatury s *jazykem* (obraznost mluvy, stavbou verše, eufonií a intonací, a v širokém slova smyslu s metaforou), s *národní psychikou,* která se obráží v literatuře, a se *stylem* (v širším i užším slova smyslu) literatury i spisovatele, z něhož překládá. V Sovětském svazu existuje několik studií „překladatelského charakteru", jinak řečeno z teorie překladu, které konkrétně řeší problematiku národní specifičnosti literatury.[21]

---

[18] Novičenko např. říká: „... chceme jen poukázat na poměrnou hojnost romantické formy socialistického realismu v ukrajinské próze na rozdíl od prózy ruské". Viz sborník *O socialistickom realizme,* Bratislava 1960, 57.

[19] Viz o tom blíže *Vzajimosvjazy i vzajimodějstvije nacionalnych litěratur.* Izd. Akaděmii nauk SSSR, Moskva 1961.

[20] *XX. sjezd KSSS,* Nová mysl 1961, 462.

[21] Viz o tom blíže Vl. Rossels, *O přenesení národní formy do uměleckého překladu,* Praha—Moskva 1954, č. 4, 67—79 a viz řadu sovětských studií, které

Závěrem můžeme říci, že chceme-li v oblasti vztahů a vlivů zkoumat národní specifičnost literatury, abychom si ujasnili korelace ve vývoji jednotlivých literatur, pak naše cesta povede přes analýzu tří komponentů: jazyka, národní psychiky a stylu. Jazyk, národní psychika a styl nám podají nejkonkrétnější obraz národní specifičnosti literatury.

4

Dotkli jsme se některých teoretických problémů, které můžeme v rovině obecného výkladu považovat za základní pro objasnění vzájemného vtahu a působení literatur. Nyní přejděme k některým teoretickým problémům speciálním, spojeným se vztahem české a slovenské literatury. Při tom se však touto problematikou nemůžeme zde zabývat historicky a v celé šíři. Všestranný historický výklad je, podle našeho názoru, otázkou dlouhodobého základního výzkumu a obtížné porovnávací analýzy.

Dějinám vztahů mezi českou a slovenskou literaturou byla v minulosti věnována velká pozornost. Možno říci, že každá literárně historická škola, směr nebo hnutí věnovalo ze svého hlediska tomuto problému velkou pozornost. Stálo by za samostatnou práci plně prozkoumat a historicky zdůvodnit řešení, které podávaly jednotlivé školy a směry, počínaje národním obrozením a konče naší současností. Ukázalo by se, že ani jeden ze směrů v předmarxistickém období české a slovenské literární vědy nebyl v stavu řešit tuto problematiku uspokojivě. Teprve marxizmus se svým pojetím národnostní otázky vytvořil předpoklad k celkovému řešení této naléhavé literární problematiky. Bylo již konstatováno, že „česká literární historie si od dob Jaroslava Vlčka zvykla probírat v úhrnných literárně historických spisech slovenskou literaturu jako součást literatury české ve shodě s buržoazní teorií o jednom národě česko-slovenském, zato však nikdy *dosud při líčení vývoje naší literatury nebyla pojata účast slovenská na vývoji literatury české jako projev odvěké a nepřetržité vzájemné sounáležitosti kultur dvou bratrských národů*".[22] Novým krokem v chápání vzájemných souvislostí české a slovenské literatury se staly *Dějiny české literatury*,[23] vydávané Ústavem pro českou literaturu, a *Dejiny slovenskej literatúry*, vycházející péčí Ústavu slovenskej literatúry.

Teoretický základ specifiky vztahů české a slovenské literatury položil Stanislav Šmatlák. V stati *O společných úkolech české a slovenské literární historie* (1960) vyšel z toho, že v průběhu historického vývoje se vytvořilo něco, co bychom „mohli nazvat společným duchovním kontextem česko-slovenským. Působnost tohoto kontextu se sice v jednotlivých etapách historického vývoje literatury neprojevovala stejně silně a zjevně, ale tento kontext byl v každé etapě vždycky alespoň potencionálně přítomen... A právě existence a působení společného česko-slovenského kontextu v souvislém proudu vývoje obou našich literatur způsobuje, že vztahy mezi českou a slovenskou literaturou chápeme

vyšly ve sbornících *Voprosy chudožestvennogo perevoda*, Moskva 1955, a *Mastěrstvo perevoda*, Moskva 1959.

[22] Jan Mukařovský, *Úkoly a aktuální otázky literární vědy v období dovršování kulturní revoluce*. ČL 1960, č. 1, 12.

[23] Viz blíže zdůvodnění československého literárního vztahu v *Úvodu* (Jan Mukařovský) k *Dějinám české literatury I* (1959), 9.

na jiné rovině, než chápeme vztahy kterékoli z našich literatur ke kterékoli literatuře jiného národa".[24]

Mezi předpoklady vzniku tohoto vztahu, který pro jeho odlišnost budeme nazývat československým literárním kontextem, musíme vidět tři důležité obecně společenské jevy, které v českých a slovenských dějinách vytvořily společný duchovní kontext československý.[25] Je to především *etnická* blízkost, můžeme říci příbuznost obou národů. Dále pak skutečnost, že po několik století měly oba národy společný literární *jazyk*. A konečně, že i přes odlišnou historii obou národů v minulosti existovaly vždy mezi územím českým a slovenským *kontakty* společenské, hospodářské a kulturní; tyto kontakty přešly pak historickým vývojem ve *svazky* československé státnosti a nakonec v budování a vybudování *společné* československé socialistické společnosti.

Na základě nových společenských vztahů, které se postupně utvořily po osvobození r. 1945, realizovala se také nová kvalita vztahů mezi českou a slovenskou literaturou; jinak řečeno, československý literární kontext v dnešní době odráží socialistické společenské vztahy. A tak nová souvztažnost obou literatur klade základy k ideově jednotné československé socialistické literatuře jako části světové socialistické literatury. Toto společné ideové směřování obou literatur, jehož počátku jsme již byli svědky, nesměřuje k potlačení národní specifiky české nebo slovenské literatury. Spíše nám připadá, že vývojová tendence směřuje k intenzivnějšímu a hlubšímu poznání specifiky obou literatur na základě plodného integračního a komplementárního procesu.

Tím jsme se dostali na začátek pokusu o vědecké vysvětlení vztahů a vlivů mezi dvěma jazykově a etnicky velmi blízkými literaturami. Úkol, před nímž stojí dnes literární věda, spočívá v teoretickém a historickém objasnění existence, charakteru a vnitřní dynamiky tohoto literárního jevu.

Dotkněme se letmo například potřeby zkoumat vznik, vývoj a vnitřní dynamiku slovenské socialistické literatury. Budeme-li tento historický proces upevňování slovenské socialistické literatury pozorně sledovat — dosud nám k tomu chybí řada základních studií — brzy dospějeme k názoru, že naše snaha by byla neúplná, případně úplně marná, kdybychom nevzali na vědomí souvislosti se vznikem a rozvojem české socialistické literatury. I když slovenská literatura vyrůstá na pozadí jiných vývojových souvislostí a tendencí, přece jen můžeme v této epoše sledovat dobře společné *cíle* a *snahy* jak české tak i slovenské literatury. Je při tom pochopitelné a historicky plně vysvětlitelné, že *intenzita* této literatury byla v různých studiích rozdílná; např. je nepopiratelný základní význam české socialistické literatury ve dvacátých a třicátých letech, tak jako je nepopiratelný silný vliv slovenské socialistické literatury na českou přibližně od druhé poloviny padesátých let.[26]

---

[24] Stanislav Šmatlák, *O spoločných úlohách českej a slovenskej literárnej histórie*. ČL 1960, č. 1, 56.

[25] Zde a na několika dalších místech čerpám z prací Stanislava Šmatláka a Karola Rosenbauma, kteří věnovali v posledních létech pozornost československému literárnímu kontextu.

[26] Dynamika společenského procesu směřujícího k socialismu zanechává v obou literaturách společné stopy, tato dynamika není však přímoúměrnou vývoji literatury. Kdybychom chápali sociální a literární vývoj jako přímoúměrné, nemohli bychom vysvětlit řadu odbočení a zvláštností, které si každá z obou literatur ponechává i nadále.

Československý literární kontext je dnes důležitou literární složkou, která hraje v obou literaturách čím dál větší úlohu. Za současného stavu obou literatur a na základě socialistických společenských podmínek nemůže být ani řeči o inferioritě jedné nebo druhé literatury, jako tomu bylo v minulosti. Společenské úkoly literatury v socialistické společnosti přivedly české a slovenské písemnictví k novému stupni vzájemného prostupování. Právě na československém literárním kontextu lze příkladně a konkrétně ukázat, jak socialismus sbližuje literatury, jak je ideově sjednocuje, při naprostém zachování umělecké mnohotvárnosti. Proto také dnes již vítězí myšlenka, že dějiny současné české a slovenské literatury po roce 1945 lze vědecky vyložit nikoli na paralelně vedle sebe běžících obou literaturách, ale právě na základě vzájemných souvislostí československého literárního kontextu.[27]

Dvojjazyčná československá socialistická literatura, kterou tvoří dvě národní literatury: česká a slovenská, zahrnuje literatury *v minulosti* s různou historií, vývojem a tradicemi. V posledních sedmnácti letech dochází v československé socialistické literatuře k zesílenému vzájemnému procesu integrace a komplementace, takže můžeme mluvit o prohlubujícím se československém literárním kontextu. Proto v přítomné době vzniká úkol syntetického uchopení historie těchto literatur. Československá literární věda stojí před problémem zachytit proces československé socialistické literatury, v němž bude literární historie obou národů prozkoumána v nerozlučné jednotě.

*

Probrali jsme letmo čtyři důležité složky závazné pro vzájemné literární vztahy jazykově a etnicky velmi blízkých literatur. Při tom si uvědomujeme, že nadhozené teoretické problémy nejsou řešeny v plné šíři. Omluvou nám budiž, že československý literární kontext, o který nám v této práci šlo, je natolik novým společensko-literárním jevem, že i při největší snaze jednotlivce může vést pouze ke kladení vědeckých otázek a problémů. A o tento sebeujasňovací proces mně šlo.

---

[27] Letmo se toho dotýká např. F. Vodička v článku *Zvláštnosti v metodologickém zaměření dějin jinonárodních literatur.* Čs. rusistika 1962, č. 1, 16.